

Uitwerkingen bij 2 Wereld

Opgave 1 – De rozenhandel

- 2p 1 Stap 1 (kweek/selectie): centrum
 Stap 2 (productie): periferie
 Stap 3 (veiling): centrum
 Stap 4 (handel): centrum
 Stap 5 (verkoop): centrum
 5 stappen juist: 2 punten; 4 of 3 stappen juist: 1 punt; 2, 1 of 0 stappen juist: 0 punten.

Zie eventueel de uitwerking van de volgende vraag.

- 2p 2 Voorbeeld van een reden bij 6: aanwezigheid van kennis (en die bevindt zich vooral in het centrum) (1 punt).
 Voorbeelden van een reden bij 7 (één gevraagd, 1 punt):
- aanwezigheid van koopkracht (en die bevindt zich vooral in het centrum)
 - aanwezigheid van een afzetmarkt (en die bevindt zich vooral in het centrum)

Het schema volledig ingevuld (grijs gemarkeerd: niet gevraagd, toelichting):

	<i>onderdeel in de keten</i>	<i>locatie</i>	<i>reden</i>
<i>stap 1</i>	<i>kweek en selectie van nieuwe rozensoorten</i>	<i>1: centrum</i>	<i>6: aanwezigheid kennis</i>
<i>stap 2</i>	<i>productie</i>	<i>2: periferie</i>	<i>lage lonen, beperkte milieueisen</i>
<i>stap 3</i>	<i>veiling</i>	<i>3: centrum</i>	<i>knowhow, ervaring, contacten</i>
<i>stap 4</i>	<i>(groot)handel</i>	<i>4: centrum</i>	<i>koppeling veiling, goed netwerk</i>
<i>stap 5</i>	<i>verkoop aan consument</i>	<i>5: centrum</i>	<i>7: aanwezigheid koopkracht/afzetmarkt</i>

Nederland heeft traditioneel een sterke positie in de bloementeel door veel kennis en ervaring. Bloemen van hoge kwaliteit worden ontwikkeld (kweek, selectie), geteeld (productie) en via de veiling verkocht aan groothandel of bloemisten. Het veilen, een centraal punt in de keten, vindt vooral plaats in Aalsmeer vlakbij Schiphol. De bloemen worden vandaar per vrachtauto of vliegtuig getransporteerd naar de afzetmarkt, vooral de ontwikkelde wereld met voldoende koopkracht voor relatief dure bloemen als rozen. Globalisering heeft gezorgd voor een nieuwe internationale arbeidsverdeling. De arbeidsintensieve rozenteelt kan profiteren van de lage lonen in landen als Kenia en Ethiopië. Bovendien worden in landen als Kenia en Ethiopië lagere milieueisen gesteld dan in Nederland.

De stappen in de keten waarvoor kennis nodig is zoals bij het kweken, en de economisch belangrijke schakels als veiling en handel, blijven in Nederland en zijn nog vaak in Nederlandse handen.

- 2p 3 Uit de uitleg moet blijken dat:
- door tijd-ruimtecompressie de relatieve afstanden kleiner zijn geworden (oorzaak, 1 punt)
 - waardoor het mogelijk is om (een bederfelijk product als) rozen op grotere afstand van de afzetmarkt te produceren (gevolg, 1 punt)

Tijd-ruimtecompressie betekent dat reizen/transport steeds sneller gaat, waardoor de relatieve afstand (hier: afstand gemeten in tijd) alsmaar kleiner wordt. Voor de rozenteelt

is het belangrijk dat het product na de oogst binnen enkele dagen op de afzetmarkt komt. Rozen die slap hangen worden niet meer verkocht.

De verbetering van de informatietechnologie maakt daarnaast contacten over verre afstand mogelijk. Technieken voor een juiste wijze van opslag en transport vergroten de houdbaarheid. Via kweek en selectie kunnen rozenrassen worden ontwikkeld die zijn aangepast aan de huidige werkwijze.

- 1p 4 Voorbeelden van een oorzaak (één gevraagd):
- de lonen van de werknemers in de rozenproductie zijn laag
 - de productie van rozen levert weinig toegevoegde waarde op / de onderdelen van de productieketen met de meeste toegevoegde waarde vinden niet in Kenia of Ethiopië plaats

In de eerste vraag van deze opgave zag je dat alleen de teelt (productie) van rozen in Kenia of Ethiopië plaatsvindt. Die zijn verkozen als lagelonenland. Als de lonen zouden stijgen, zouden de rozentelers snel omschakelen naar landen die dan aantrekkelijk zijn. Alle andere stappen in de keten worden gezet in het centrum. In dit geval Nederland en de afzetgebieden. Dat zijn de stappen waarmee door een hoge toegevoegde waarde het meest wordt verdiend. Kweek en selectie bijvoorbeeld is hoogwaardig en goed betaald werk, en leidt ook tot extra opbrengsten, bijvoorbeeld door verbeterde teelt of de inkomsten uit nieuw ontwikkelde rozensoorten.

- 2p 5 Redenering:
- de rozenproductie wordt vooral begonnen in gebieden met een vliegveld en goede verbindingen daarnaar toe (voor het transport van de rozen naar de veiling) (1 punt)
 - dit zijn vaak de meest ontwikkelde gebieden van een land (waardoor de bestaande regionale ongelijkheid alleen maar groter wordt) (1 punt)

De stelling houdt in dat er vóór de rozenteelt al sprake was van regionale ongelijkheid, ongelijkheid tussen gebieden. Die wordt door de komst van de rozenteelt vergroot. De rozentelers vestigen zich niet zomaar ergens. Arbeidskrachten die willen werken tegen lage lonen vind je waarschijnlijk in heel Kenia en Ethiopië. Daarin is er geen onderscheid tussen de regio's. Geschikte infrastructuur is er niet overal. Die is beperkt tot de meer ontwikkelde delen. De komst van de rozenteelt levert daar nog eens extra economische groei. De ongelijkheid neemt toe.

Let erop dat je de stelling goed leest. De zinsnede 'vergroot de regionale ongelijkheid' is hier de sleutel naar het antwoord. Dat geeft aan dat er vóór de komst van de rozenteelt al een meer ontwikkeld gebied was. Dat had juist aantrekkingskracht op de rozentelers.

Opgave 2 – De millenniumdoelen

- 1p 6 Het percentage inwoners dat minder dan \$ 1,25 per dag te besteden heeft, geeft aan welk deel van de bevolking in extreme armoede leeft. Terwijl het bnp per inwoner slechts een gemiddelde geeft.

Armoede is een vaag en rekbaar begrip. Om gebieden goed te kunnen vergelijken moet je de mate van armoede gaan meten. Als maatstaf (criterium of indicator) wordt meestal het bnp per inwoner of het bbp per inwoner gebruikt.

In de bronnen 2 en 3 wordt de armoedegrens 'te besteden \$ 1,25 per dag per persoon' gehanteerd als indicator. Dat bedrag heeft men volgens berekeningen van de Wereldbank minstens nodig voor eerste levensbehoeften als huisvesting, voeding en kleding. Het bruto nationaal product (bnp) per inwoner is het gemiddelde van de totale verdiensten in een land. Daaruit is niet af te leiden hoeveel mensen een mens(on)waardig bestaan hebben. Wanneer bijvoorbeeld een groot deel van de bevolking in armoede leeft kan dat verborgen blijven als een klein deel een zeer hoog inkomen heeft.

- 1p 7 De oppervlakte/grootte van landen op de kaart staat in verhouding tot het aantal mensen dat minder dan \$ 1,25 per dag te besteden heeft.

Anamorfose is vermeld in het Trefwoordenregister van de atlas. Een anamorfosekaart is een thematische kaart waarop de omvang van de landen/gebieden wordt afgebeeld in verhouding tot het thema van de kaart. Dit geeft snel een wereldbeeld, zicht op de spreiding van een verschijnsel over de wereld.

Een deel van de letters in bron 3 staat in grootte in verhouding tot het % mensen onder de armoedegrens. Toch wordt dit als antwoord niet goed gerekend. Het is geen echt kenmerk van een anamorfosekaart.

- 2p 8 Argumenten (twee gevraagd, per juist argument 1 punt):
- in Afrika heerst armoede onder een groter percentage van de bevolking dan in Azië / bron 2 laat zien dat de armoede in Afrika relatief groter is
 - in Azië is al langer sprake van (snelle) economische groei dan in Afrika
 - in Afrika is het geboorteoverschot groter / is het geboortecijfer hoger dan in Azië
 - in Afrika is de politieke instabiliteit groter dan in Azië
 - in Afrika is het analfabetisme groter dan in Azië

Een argument waarin een factor wordt genoemd die tot armoede in Afrika kan leiden mag worden goed gerekend.

Het eerste antwoord gaat in op het verschil absoluut/relatief. De anamorfosekaart van bron 3 geeft de grootte van de landen weer in verhouding tot het absolute aantal personen onder de armoedegrens. Omdat de bevolkingsomvang van veel Afrikaanse landen klein is, zijn er absoluut niet zoveel armen als in landen met een groot aantal inwoners zoals India. Maar relatief – in verhouding tot de bevolkingsomvang, dus in procenten van de bevolking – is de armoede in Afrika groter. Bron 2 is hier duidelijk in. De meeste andere antwoorden gaan in op de toekomst van Afrika en Azië. Azië ontwikkelt zich sterker door de economische groei van een aantal opkomende landen. Ook door gunstige kenmerken als lager geboorteoverschot en minder analfabeten. Politieke stabiliteit is onder andere belangrijk voor het aantrekken van directe buitenlandse investeringen.

De essentie: zie een kaartbeeld niet te eenduidig, maar kijk goed naar het weergegeven criterium. Is het bijvoorbeeld absoluut of relatief? Geeft het de situatie op een bepaald moment weer of geeft het ook zicht op de toekomst?

Opgave 3 – Kledingindustrie in Bangladesh

- p 9 Eén van onderstaande kenmerken:
- de kledingindustrie in Europese landen maakt vooral exclusieve/gespecialiseerde kleding
 - de kledingindustrie in Europese landen wil snel kunnen inspringen op veranderende modetrends

Aziatische landen produceren vooral kleding als massagoed van de maakindustrie. Daarbij wordt het voordeel van de lage productiekosten optimaal benut. De Europese landen leveren het maatwerk. Meer exclusieve kleding vraagt meer vakmanschap. Hogere productiekosten worden gecompenseerd door hogere verkoopprijzen. Om modetrends snel te kunnen volgen is het van belang dat de productie dichtbij plaatsvindt. De lijnen zijn dan kort en persoonlijke contacten eenvoudig.

- 3p 10 Kenmerken (*drie gevraagd, per juist kenmerk 1 punt*):
- lage kosten van bedrijfspanden / van de grond
 - weinig/soepele regels voor arbeidsomstandigheden
 - kinderarbeid
 - lange werktijden / gedwongen overwerk
 - opjagen van het werktempo (zoals door quota voor productie of het verbod met elkaar te spreken)
 - geen/slechte overheidscontrole op huisvesting / arbeidsomstandigheden
 - soepele milieuwetgeving
 - lage belastingtarieven

Bovenstaande antwoorden geven weer dat er aan de producenten in een land als Bangladesh nauwelijks of geen eisen worden gesteld. Eisen waaraan producenten in Europa wel moeten voldoen. De overheid draagt daaraan bij door onder andere de gebrekkige wetgeving en lage belastingtarieven. Vakbonden hebben weinig invloed, omdat ze door de grote werkloosheid geen vuist kunnen maken en door de werkgevers worden tegengewerkt. Westerse kledingbedrijven maken van de misstanden gebruik om kleding goedkoop aan te kunnen bieden.

De lijst van problemen in de kledingindustrie wordt nog langer als je er sociale aspecten bij betreft als discriminatie en onveiligheid.

- 2p 11 Bijdrage aan verbetering van de arbeidsomstandigheden: onder druk van de (buitenlandse) publieke opinie wordt Bangladesh gedwongen de arbeidsomstandigheden in de kledingfabrieken te verbeteren. (1 punt)
- Bijdrage aan economische stagnatie: de productie van kleding zal door de negatieve publiciteit minder vaak aan bedrijven in Bangladesh worden uitbesteed / de productie zal naar andere landen worden verplaatst. (1 punt)

Na een ramp als in 2013 is er veel aandacht voor de slechte huisvesting en de schandalige arbeidsomstandigheden. Van de kledingproducenten, die meestal werk uitbesteden in lagelonenlanden, wordt bijvoorbeeld gevraagd:

- *duidelijk aan te geven waar en hoe kleding wordt geproduceerd; websites en keurmerken kunnen helpen*
- *contractueel vastgelegde eisen te stellen aan de leveranciers*
- *afspraken te maken met industrie en overheid in lagelonenlanden om gedragscodes te volgen. Het ILO (International Labour Organisation van de VN) hanteert daarbij acht normen: vaste arbeidscontracten, geen dwangarbeid, geen kinderarbeid, geen discriminatie, een leefbaar loon, vrijheid van vakvereniging en collectieve onderhandeling, een beperkt aantal werkuren en overwerk, veilige en gezonde omstandigheden.*

Belangrijk is dat de (westerse) consument bereid is zich te laten informeren over de productiewijze van kleding en bereid is meer geld te besteden aan 'eerlijke kleding'. Wanneer de grote aandacht voor de slechte werksituatie in Bangladesh zou leiden tot verplaatsing van de productie naar andere landen, zou dat ten koste gaan van de economie. Helaas is het risico groot dat er dan in andere landen onder dezelfde slechte omstandigheden wordt geproduceerd. Zolang de consument de goedkope kleding koopt, is dit moeilijk op te lossen.

Opgave 4 – Bevolkingsdichtheid

- 1p 12 Land a: India.
Land b: Zuid-Korea.
Land c: Australië.
Alleen als alle drie de landen juist zijn 1 punt.

Je kunt de vraag oplossen met redeneren. India heeft een zeer groot bevolkingsaantal en veel megasteden. Dat past bij a. Australië heeft veel dun- of onbevolkt gebied met aan de kust een aantal steden. Dat past bij c. Zuid-Korea zal daar wel tussenin zitten. Zie eventueel in de atlas een kaart Wereld bevolkingsdichtheid / bevolkings spreiding.

- 3p 13 Eén van onderstaande verklaringen van het verband (één gevraagd, 1 punt):
- in landen met een hoog bnp per inwoner zijn de steden ruimer opgezet dan in landen met een laag bnp per inwoner
 - in landen met een hoog bnp per inwoner zijn de gezinnen (in de stad) kleiner
- Afwijkend land met hoog bnp per inwoner: Monaco. (1 punt)
Afwijkend land met laag bnp per inwoner: Egypte. (1 punt)

In welvarende landen kan veel geld worden besteed aan huisvesting en worden steden ruim gebouwd om te voldoen aan de woonwensen zoals grote woningen, laagbouw en veel groen. Daarbij komt dat in ontwikkelde gebieden de gezinnen vaak kleiner zijn, wat de bevolkingsdichtheid in de steden ook beperkt.

In minder ontwikkelde landen heeft men niet de luxe om steden ruim op te zetten. De grote bevolkingsdichtheid is vooral het gevolg van de sterke trek naar de steden. Die bevolkingsaanwas kan vaak niet worden opgevangen door uitbreiding van de steden, wat leidt tot toename van de bevolkingsdichtheid.

Monaco is een kleine, zeer welvarende stadsstaat die alleen bestaat uit dichtbebouwd stedelijk gebied.

Egypte heeft buiten het Nijldal veel 'ongebruikte' grond. Wellicht dat de steden daardoor relatief ruim konden worden gebouwd. Overigens zijn sommige delen van steden als Cairo en Alexandria wel zeer dichtbevolkt.

- 2p 14 Argumenten vóór de stelling (één gevraagd, 1 punt):
- steeds meer plattelandsbewoners zullen voor werk naar de steden trekken en in dichtbebouwde (krotten)wijken terecht komen
 - in de steden vindt door de (hoge) natuurlijke bevolkingsgroei verdichting plaats / neemt de bewoningsgraad van de huizen toe
- Argument tégen de stelling: de rijkere middenklasse zal verhuizen / zal suburbaniseren (naar ruimer opgezette wijken aan de rand van de steden). (1 punt)

Er zijn verschillende argumenten vóór de stelling (voor toename van de bevolkingsdichtheid). Veel semiperifere landen zijn opkomende landen met een sterke economische groei. Dit leidt tot grote urbanisatie, trek naar de steden waar industrie en diensten werk bieden. Weg van het platteland dat geen perspectief biedt. De steden kunnen die aanwas lang niet altijd aan, de woningbouw blijft bijvoorbeeld achter.

Nieuwkomers zijn vaak aangewezen op krottenwijken, waar men intrekt bij familie of bekenden. De woningbezetting neemt daardoor toe. De jonge leeftijd van migranten versterkt dat via een hoog geboortecijfer.

Er is ook een andere ontwikkeling denkbaar die leidt tot een lagere woondichtheid (tegen de stelling). Door de economische groei zal een rijkere middenklasse ontstaan die financieel in staat is tot suburbanisatie.

Opgave 5 – Import en export in Australië

- 1p **15** Verenigd Koninkrijk / Groot-Brittannië / Engeland.

Australië was een vestigingskolonie van Groot-Brittannië, waar Britse kolonisten naar toe trokken. Het diende lange tijd als strafkolonie. Sinds 1931 is Australië lid van het Gemenebest van Naties, een vrijwillige band van vooral voormalige koloniën van Groot-Brittannië.

- 2p **16** Positie Australië: centrumland. (1 punt)
Afwijking exportpakket: Australië exporteert vooral grondstoffen (in tegenstelling tot de meeste andere centrumlanden). (1 punt)

Australië wordt gerekend tot de centrumlanden door haar welvaart en invloed in de wereld. Je ziet dit ook aan de hoge plaats in de VN-ontwikkelingsindex (Human Development Index).

Bij de centrum-periferieverhouding hoort normaal gesproken een arbeidsverdeling waarbij de periferie leverancier is van grondstoffen en landbouwproducten en het centrum van hoogwaardige industrieproducten en diensten. Australië exporteert vooral grondstoffen. Dit is te verklaren uit de grote rijkdom aan grondstoffen en het relatief kleine bevolkingsaantal, zo'n 23,5 miljoen. Daardoor is er een kleine interne afzetmarkt en is het niet makkelijk een eigen industrie op te bouwen.

Zie eventueel een wereldkaart met minerale grondstoffen / ertsen en mineralen.

- 1p **17** De relatieve ligging van Australië verbetert, doordat het economisch zwaartepunt dichterbij Australië komt te liggen / verschuift naar Oost-Azië / verschuift naar Zuidoost-Azië.

Global shift is de verschuiving van het economisch zwaartepunt in de wereld. Dat punt lag tot voor kort tussen Europa en de VS. Door de opkomst van Aziatische landen als de Aziatische Tijgers, India en China is het in die richting verschoven. Men zegt ook wel: verplaatsing van de Atlantic Rim (landen rond de Atlantische Oceaan) richting Pacific Rim (landen rond de Pacific / Grote Oceaan). Voor Australië – gelegen aan de Grote Oceaan – is het economisch zwaartepunt dus dichterbij gekomen. De relatieve ligging – hier de ligging ten opzichte van economisch belangrijke landen – is verbeterd. De vijf belangrijkste export- en importlanden (bron 7) liggen in de Pacific Rim of zijn opkomend Aziatisch land.

- 3p **18** Politiek verandering: China heeft zich opengesteld voor buitenlandse investeerders. (1 punt)
Economische ontwikkeling: China is snel geïndustrialiseerd, waardoor er veel vraag is naar grondstoffen. (1 punt)
Natuurlijk kenmerk: China beschikt niet over de nodige grondstoffen. (1 punt)

China heeft een grote interne afzetmarkt en industrialiseert in hoog tempo. In eerste instantie als lagelonenland, maar steeds meer als producent van hoogwaardige goederen. De behoefte aan grondstoffen is groot. Maar die worden in China onvoldoende gevonden. China heeft bijvoorbeeld zelf weinig ijzererts en importeert daarom veel ijzererts bijvoorbeeld uit Australië. China produceert daarmee staal, dat voor een deel goedkoop op de wereldmarkt wordt afgezet.

Belangrijk was het politieke besluit van China om van een gesloten economie om te schakelen naar een meer open economie. Dat trok buitenlandse investeringen aan en versnelde de economische ontwikkeling. Intern is China nog steeds 'gesloten' door de alleenheerschappij van de communistische partij.

Opgave 6 – Globalisering van bier

- 3p 19 Aanwijzing: de productie van bier is in vrijwel alle weergegeven landen ongeveer even groot als de consumptie / omdat productie en consumptie vrijwel steeds bijna gelijk zijn, zal er weinig import of export zijn. (1 punt)
Redenen (twee gevraagd, per juiste reden 1 punt):
- de transportkosten zijn hoog
 - de productie is minder arbeidsintensief (zodat productie in lagelonenlanden weinig oplevert)
 - de houdbaarheid is beperkt

Verplaatsing van de productie van bier naar lagelonenlanden – zoals bij kleding op grote schaal is gebeurd – zou alleen aan de orde zijn als er economisch voordeel was te behalen. Maar bier is relatief zwaar en vraagt hoge transportkosten. En de verkoopprijs is in verhouding laag. Bovendien is de productie van bier sterk gemechaniseerd wat de loonkosten matigt.

Globalisering in de bierindustrie treedt niet zozeer op door het verplaatsen van de productie, maar door fusies en het opkopen van fabrieken over de hele wereld. Een beperkt aantal multinationals vecht om marktaandeel.

- 2p 20 Verklaring van de ontwikkeling in Azië, één van (1 punt):
- hier groeit de bierconsumptie als gevolg van toename van de welvaart / door toename van de bevolking
 - hier groeit de bierconsumptie doordat het onderdeel uitmaakt van de westerse leefstijl van steeds meer bewoners
- Verklaring van de ontwikkeling in Europa, één van (1 punt):
- hier neemt de bierconsumptie af als gevolg van toenemende aandacht voor een gezondere levensstijl
 - hier neemt de bierconsumptie af als gevolg van de invoering van hogere leeftijdsgrenzen voor het consumeren van alcoholische dranken
 - hier neemt de bierconsumptie af als gevolg van de concurrentie van andere (duurdere) dranken (als wijnen of cocktails)

Veel ontwikkelingen in de biertechnologie hebben in Europa plaatsgevonden. In de lijst van biergebruikers staan Europese landen bovenaan. Maar bier drinken is een cultuurelement dat aan verandering onderhevig is. Zo is vanaf de tweede helft van de vorige eeuw de consumptie in Nederland gedaald.

De grote bierconcerns richten zich vooral op markten als Azië, waar het inwoneraantal en de koopkracht toenemen. Bron 9 laat zien dat Azië nu al de grootste consumptie heeft, iets meer dan Europa. Maar Azië heeft een veel grotere bevolkingsomvang, zodat de totale bierconsumptie nog sterk kan toenemen.

- 2p 21 Verdwijnen van de lokale bieren in Afrika, één van (1 punt):
- globalisering leidt hier tot een toenemend marktaandeel voor multinationals, omdat die relatief goedkoop produceren
 - het kopen van bier van grote merken is onderdeel van verwestering
 - bier van grote merken hebben een constante kwaliteit / vindt men betrouwbaarder
- Ontwikkeling van nieuwe lokale bieren in Nederland, één van (1 punt):
- globalisering leidt tot de herwaardering van lokale of regionale identiteiten (waar lokale bieren deel van uitmaken)
 - globalisering leidt tot weerstand tegen producten die multinationals op de markt brengen (met grote reclamecampagnes)

Er is gevraagd naar gevolgen van globalisering. Economisch speelt vooral de concurrentiekracht van de grote bierproducenten. Die veroveren de Afrikaanse markt met een overmacht aan financiële middelen en veel technische kennis. Ze nemen vaak

lokale bedrijven over om vervolgens de omzet te vergroten, bijvoorbeeld door uitgekende reclamecampagnes.

In delen van Afrika is het modieus om importbier te drinken. Misschien om een westerse leefstijl te tonen, misschien ook omdat men de kwaliteit waardeert. In Nederland is er een opmars van lokale bieren. Mogelijk in reactie op de macht van de biergiganten en minder voeling met de bekende merken. Maar ook om eens wat anders te drinken.

Opgave 7 – Globalisering in de staalindustrie

2p **22** Global shift:

- tussen 1985 en 2015 is het aandeel in de staalproductie afgenomen van centrumlanden / van westerse landen / van landen rond de Atlantische Oceaan / van Duitsland, Italië, Verenigde Staten, Frankrijk en Groot-Brittannië (1 punt)
- en is het aandeel in de staalproductie toegenomen in semiperifere landen / in Aziatische landen / in landen bij de Grote Oceaan (zoals in China en India) (1 punt)

Global shift is de verschuiving van het mondiale economisch zwaartepunt. Dat lag een aantal decennia geleden bij westerse landen rond de Atlantische Oceaan. Daarna verplaatste dit zwaartepunt zich richting Azië. In eerste aanleg door de opkomst van de Aziatische Tijgers, snel groeiende landen als Zuid-Korea en Taiwan. Later door de economische groei van landen als Singapore. Recent heeft de opkomst van India en China dit versterkt.

2p **23** Redenen overname (één gevraagd, 1 punt):

- binnenhalen van moderne techniek / van moderne productieprocessen / van kennis
- verkrijgen van toegang tot de Europese staalmarkt / tot de EU
- verhoging van de winst / van de omzet

Afwijking overname van traditionele verhoudingen: dat een bedrijf uit een (semi-)perifeer land een bedrijf overneemt uit een centrumland.

'Traditionele verhoudingen in het wereldsysteem' verwijst naar de verdeling in centrum, semiperiferie en periferie. Daarbij past een bepaalde verdeling van activiteiten, de internationale arbeidsverdeling. Centrumlanden waren eigenaar van bedrijven en beheerden veel hoogwaardige industrie en diensten. De periferie leverde grondstoffen en landbouwproducten, wat de laatste tientallen jaren werd uitgebreid met lagelonenproducten en eenvoudige diensten. Overname van westerse bedrijven door het Indiase Tata Steel is daarmee in tegenspraak.

De opmars van Tata Steel is niet incidenteel. Vooral een aantal opkomende landen – waaronder de BRIC(S)MIT-landen – heeft een eigen industrie ontwikkeld. In eerste instantie beschermd tegen buitenlandse bedrijven door importsubstitutie. Indiase bedrijven als Tata Steel hadden voordeel van een grote interne afzetmarkt. Later werd meer ingezet op concurrentie op de wereldmarkt, exportgeoriënteerde industrie. Daarbij werden steeds vaker westerse bedrijven overgenomen bv. om kennis binnen te halen. Het Nederlandse bedrijf Hoogovens is bekend om zijn technisch hoogwaardige productie. De overname past ook in de groeistrategie van Tata Steel, waarvoor uitbreiding van de omzet belangrijk is.

De staalmarkt beleeft op dit moment (2018) een roerige tijd, mede door overproductie in China, dat staal tegen lage prijzen op de wereldmarkt dumpst. De Amerikaanse president Trump heeft daarom inmiddels invoerheffingen ingesteld.

2p **24** Redenering:

- de staalfabrieken in Groot-Brittannië staan in (perifere) gebieden waar de werkloosheid al hoog is (1 punt)
- door sluiting van die fabrieken zal het verschil met de centrumgebieden groter worden (1 punt)

Groot-Brittannië was bij de industriële revolutie – mede door de grote steenkoolvoorraad – voorloper in bv. scheepsbouw en staal- en textielindustrie. Inmiddels zijn de steenkoolmijnen gesloten en is veel maakindustrie verplaatst naar lagelonenlanden. Er is sprake van de-industrialisatie. In oude industrie- en mijnbouwgebieden is de werkloosheid erg hoog. Daar vinden we ook de staalbedrijven die Tata Steel mogelijk sluit.

In het zuidoosten – rond Londen – is de werkloosheid laag. Dit is het centrumgebied. Londen is het hart van de sterk gegroeide dienstensector en een financiële wereldstad. Er was ook veel industrie rond Birmingham en Manchester. Daar zijn veel bedrijven gesloten, maar men is er in geslaagd nieuwe dienstverlenende bedrijven aan te trekken.

Opgave 8 – Diversiteit aan talen

- 2p 25 Mondiale lingua franca: Engels. (1 punt)
Meest gesproken eerste taal: Chinees / Mandarijn. (1 punt)

Lingua franca is voertaal, de taal die men gebruikt om goed te kunnen communiceren wanneer er mensen met verschillende eerste talen (moedertalen) bij zijn betrokken. Zoals in de luchtvaart of in de wetenschap. In die situatie wordt meestal Engels gesproken. Door de grote bevolkingsomvang van China is 'Chinees' de meest gesproken taal ter wereld. Het Chinees is eigenlijk het Mandarijn, de taal die door een meerderheid van de Chinezen wordt gesproken en op alle scholen wordt onderwezen. Het is voor bijna 1 miljard mensen de eerste taal.

- 2p 26 Gemeenschappelijk demografisch kenmerk: veel inwoners. (1 punt)
Veel verschillende talen in Papoea Nieuw-Guinea: er waren veel moeilijk toegankelijke gebieden / er leefden veel bevolkingsgroepen langdurig in afzondering. (1 punt)

Op Papoea Nieuw-Guinea na hebben alle landen op de lijst een omvangrijke bevolking. Landen met een groot aantal inwoners hebben vaak omstandigheden waarin groepen gescheiden van elkaar leven zoals het eilandrijk van Indonesië. Er komen soms veel stammen/volkeren voor die door het koloniaal verleden in een land zijn verenigd zoals in Nigeria en India.

In de Verenigde Staten spreekt men Engels, maar bron 13 laat zien dat daar nog 310 andere talen worden gesproken. Waarschijnlijk is dat het gevolg van een groot aantal groepen migranten. Uit de bron is niet af te leiden hoeveel mensen een taal moeten spreken om te worden meegeteld.

Gebruik voor Papoea Nieuw-Guinea, het oostelijke deel van het eiland Nieuw-Guinea, de natuurkundige wereldkaart. Het gebied is bergachtig en tot lang in de vorige eeuw waren grote delen ontoegankelijk.

- 2p 27 Redeneringen (één gevraagd):
Redenering 1:
- in Europa zijn eenheidsstaten (natiestaten) ontstaan meestal met een gemeenschappelijke taal (1 punt)
 - terwijl in Afrika door de kolonisatie landen zijn ontstaan met veel etnische groepen met verschillende talen (1 punt)

Redenering 2:

- belangrijk voor de ontwikkeling van een gemeenschappelijk taal is nation building
- in de Europese landen is die al lang gaande, in Afrika pas relatief kort

Veel Europese landen hebben zich gedurende lange tijd ontwikkeld tot een eenheidsstaat, waarbij de taal een belangrijke rol speelde bv. in onderwijs en bij de overheid. Het bevordert onderlinge contacten en versterkt de eenheid. Zo'n eenheidsstaat wordt ook wel natiestaat genoemd, waarin de bevolking één groep is gaan vormen.

Jonge staten moeten nog naar die eenheid toegroeien bv. door nation building: het opbouwen van een eenheidsstaat door gezamenlijke elementen te benadrukken zoals een

eigen taal, hoogtepunten uit de geschiedenis of aansprekende sportprestaties. Soms zelfs door ruzie te zoeken met buurlanden.

- 2p **28** Afname aantal talen in (semi-)perifere landen: door grotere invloed van mondiale talen (als Engels, Spaans of Arabisch). (1 punt)
Toename aantal talen in centrumlanden: door immigratie. (1 punt)

Inwoners van perifere en semiperifere landen komen door globalisering - zoals in telecommunicatie en handel - steeds meer in contact met andere talen, vooral Engels. Die winnen aan invloed, terwijl er andere talen verdwijnen, doordat ze marginaal zijn geworden.

In centrumlanden, waar juist vaak mondiale talen worden gesproken, neemt door immigratie het aantal talen toe. Vaak wordt zo'n taal dan gesproken door een vrij kleine groep migranten. Dit kan integratie belemmeren.

Opgave 9 – Top 8 economische grootmachten

- 1p **29** India.

De BRIC-landen zijn opkomende landen, landen met sterke economische groei. De term kwam begin deze eeuw in gebruik. Later zijn er nog wel andere landen aan toegevoegd zoals Mexico, Indonesië en Zuid-Afrika. Van de BRIC-landen laat India als enige geen groei zien over de hele periode. Hoewel dat land recent economische ontwikkeling kende en tot de opkomende landen wordt gerekend, zijn er nog grote economische problemen en leeft een groot deel van de bevolking in armoede. Opvallend zijn de sterke opkomst van Brazilië en de groei van China tot grootste economische wereldmacht.

De positie van de BRIC-landen is nog beter te beoordelen wanneer die wordt vergeleken met oude industrielanden. Duitsland en Frankrijk handhaven hun positie. Japan en het Verenigd Koninkrijk zakken weg.

- 2p **30** Redeneringen (één gevraagd):
Redenering 1:
– in Japan is sprake van vergrijzing en in Brazilië niet (1 punt)
– waardoor de economische groei in Japan wordt afgeremd vanwege de hoge kosten die gepaard gaan met vergrijzing en in Brazilië niet (1 punt)
Redenering 2:
– in Brazilië neemt het aandeel 15- tot 65-jarigen toe en in Japan niet (1 punt)
– waardoor de economische groei in Brazilië wordt gestimuleerd door een (relatief) grote beroepsbevolking en in Japan niet (1 punt)

De leeftijdsopbouw is van belang voor de economische ontwikkeling door de verhouding tussen het aantal werkenden en het aantal niet-werkenden. Een relatief groot aantal niet-werkenden drukt zwaar op de economie. Omdat Japan sterk vergrijst, is het aandeel van de werkende bevolking relatief laag en heeft het land hoge kosten voor bijvoorbeeld gezondheidszorg. Brazilië heeft een jongere bevolking en minder vergrijzing.

Opgave 10 – Globalisering van de filmindustrie

- 2p **31** Onderdeel: de productie. (1 punt)
Voorbeelden van een verklaring (één gevraagd, 1 punt):
– voor de productie van films is creatief/gespecialiseerd/hogegeschoold personeel nodig (dat vooral in de centrumlanden aanwezig is)
– in Los Angeles/Hollywood kan men gebruikmaken van netwerken / van persoonlijke contacten met andere mensen in de sector
– bij de productie van films is de eigen cultuur belangrijk

De productieketen bestaat uit alle schakels van ontwerp tot verkoop. De schakel 'productie' – waaronder ook assemblage, monteren en ander maakwerk – wordt het meest uitgeschoven om te profiteren van voordelen als lage lonen, beschikbaarheid van voldoende personeel en lage milieueisen.

In de productieketen van de filmsector speelt uitschuiven van de productie – het maken van de film – minder. Er komt veel hooggekwalificeerd werk aan te pas. Bovendien speelt de cultuur een grote rol. Hollywoodfilms zijn 'westerse' films. Evengoed zullen Bollywoodfilms niet snel buiten India worden geproduceerd. Bron 16 geeft aan dat in de Bollywoodfilms traditionele waarden worden benadrukt.

- 2p 32 Dimensie: (sociaal-)cultureel. (1 punt)
Begrip: Amerikanisering / verwestering. (1 punt)

Dimensie geeft de manier aan waarop je een onderwerp bekijkt. Er worden daarbij in de lesstof vier gebieden genoemd: natuur, cultuur, economie en politiek. Onder de economische dimensie van de export van Hollywoodfilms vallen onder andere de opbrengsten van de verkoop van rechten en de extra werkgelegenheid.

Een andere dimensie is cultuur. Hollywoodfilms zijn gemaakt in en volgens de Amerikaanse cultuur. Export van deze films verspreidt Amerikaanse / westerse cultuur over de wereld. Omdat dit op grote schaal gebeurt, heeft het wereldwijd invloed. Andere voorbeelden zijn de mondiale verspreiding van McDonalds en Coca Cola. Natuur en politiek zijn hier als dimensie niet ter sprake.

Bij antwoorddeel 1 wordt sociale dimensie in plaats van sociaal-culturele dimensie fout gerekend. Het gaat hier specifiek om het culturele element. Sociaal gaat meer over de verhouding tussen groepen mensen.

Bij antwoorddeel 2 zijn termen als homogenisering, diffusie en globalisering niet goed. Ze hebben er wel iets mee te maken, maar er wordt expliciet gevraagd naar de invloed van de Hollywoodfilms.

- 1p 33 Politieke redenen (één gevraagd, 1 punt):
- in India is minder overheids censuur dan in China
 - India is in tegenstelling tot China een (parlementaire) democratie / China is communistisch

Het koloniale verleden van India mag niet goed worden gerekend.

China heeft een communistisch bewind waarin vrije meningsuiting zoals in films aan banden is gelegd. Mocht je niet direct op dit idee zijn gekomen, vraag je dan af wat het belangrijkste politieke verschil is tussen India en China.

- 2p 34 De meeste Bollywoodfilms: het Verenigd Koninkrijk (Groot-Brittannië / Engeland) en de Verenigde Staten. (beide landen juist 1 punt; 1 of 0 juist 0 punten)
Verklaring: in die landen wonen veel Indiase migranten. (1 punt)

Een directe aanwijzing geeft de tweede alinea van bron 16. Bollywoodfilms richten zich steeds meer op Indiërs in het buitenland. Benadrukken traditionele waarden die mogelijk onder druk komen te staan in de westerse samenleving. Dat het Verenigd Koninkrijk een belangrijk emigratieland voor Indiërs is, weet je uit het onderdeel Wereld. Ook de Verenigde Staten heeft als economische grootmacht veel aantrekkingskracht op Indiërs.